

Bosanski Paşaluk: Postanak i Upravna Podjela (Bosna Paşalığı)

Hazim Şabanoviç

Saraybosna, Naucno Drustvo Nr Bosne i Hercegovina, 1959, 271 Sayfa

Amina LİLA*

1916 yılında Visoko şehrinde doğan Hazim Şabanoviç Bosna'nın (Yugoslavya döneminin) önde gelen Osmanlı tarihçilerindendir. Bütün hayatı boyunca Osmanlı tarihine dair çalışmalarla uğraşmıştır. Hazim Şabanoviç, Osmanlı idaresinde Balkanlar hakkında yazdığı yazılarla büyük bir boşluğu doldurmuştur. Bu alanda pek çok eser veren yazarın en önemli eserleri Evliya Çelebi Seyahatnamesinin Yugoslavya ile ilgili kısmının Boşnakça'ya tercümesi olan "Evliya Çelebiya, Putopis, Odlomci o Jugoslovenskim Zemljama" ve bizim de incelemesini yapacağımız "Bosanski Paşaluk" tur. Hazim Şabanoviç 1971 yılında geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etmiştir.

Yukarıda Hazim Şabanoviç 'in en önemli eserlerinden diyerek bahsettiğimiz "Bosanski Paşaluk" isimli eserinin önemi Balkanlar'da Osmanlı idari teşkilatına dair yazılmış derli toplu ilk eser olmasından ileri

---

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, amina.lila55@gmail.com

gelmektedir. Nitekim eserin yayınlandığı 1959 yılına kadar Osmanlı idari teşkilatı hakkında ciddi bir çalışmanın yapılmadığı görülmektedir.

Bosna Hersek Bilim Kurumu tarafından 1959'da Saraybosna'da ilk baskısı yapılan kitap kullandığı birinci el ve yerli, yabancı kaynaklarla zengin bir bibliyografyaya sahip vazgeçilmez bir başvuru eseri haline gelmiştir. Ancak bu önemli eserin hala bir tercümesi olmadığı için kısa bir tanıtımını yapmak faydalı olacaktır.

İki kısımdan oluşan bu kitabın birinci kısmında Bosna Eyaleti'nin oluşumu ve buraya bağlı bütün sancaklar ele alınırken ikinci kısımda Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatı hakkında bilgiler verilmiştir. Yazar askeri teşkilat hakkında üçüncü bölümü yazma niyetinde olsa da bu bölüm yayınlanamamıştır.

Şabanoviç "Bosanski Paşalık"un ilk bölümünde Bosna Eyaleti'nin Osmanlı Devleti'nin diğer eyaletlerinin oluşumundan farklı bir süreç izlediği 170 yıl gibi uzun bir süre de eyalet haline geldiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle de yazar konuya Osmanlı Devleti'nin fetih siyaseti ve Balkanlar'a geçişinden başlamayı faydalı bulmuştur.

Fetih siyasetinde farklı yöntemler kullanan Osmanlıların küçük soygun çeteleri halinde önceden bölgeyi keşfe çıktığını ve yapılacak fetihlere ortam hazırladığını söyleyen yazar fetihten sonra da o bölgedeki eski sistemin aynen devam ettirildiğinden de bahsetmektedir. Bu cümleden yazarın bir taraftan Türk tarih yazımını desteklerken diğer bir taraftan da soygun çeteleri diye adlandırılan yeni bir kavramdan bahsetmektedir.

Bazı kaynaklarda çok erken tarihlerden itibaren Bosna'da yerel yönetimlerle ittifaklar yapan ya da 1392 yılında Üsküp'ün alınmasından sonra Sırbistan ve Bosna'ya askeri saldırılarda bulunan Türk izlerine rastlandığı yine yazar tarafından aktarılmaktadır.

Birinci bölümde Osmanlı idaresinin gelişimi kısaca şu şekilde anlatılmaktadır:

1435 yılından itibaren belgelerde Bosna'da Türk idareci veya voyvodaların varlığına dair bilgilere rastlandığı fakat gerçek bir Türk idaresi ancak 1453'te kurulmuştur. Bu sistemde hem Boşnak hem Türk idarecilerin yer aldığı ikili bir yönetim söz konusuydu. Fatih'in 1463'te ordularıyla Bosna Krallığı'nı yenilgiye uğratmasıyla Rumeli Eyaleti'ne bağlı Bosna Sancağı oluşturulmuştur.

Bosna Eyaleti'nin meydana gelmesi ise Rumeli Eyaleti'nden ayrılan Bosna, Hersek, Klis, Pakrac, Krcko sancakları ile Budin Eyaleti'nden ayrılan Zvornik, Pojega sancaklarının 1680 yılında bir araya getirilmesiyle olmuştur.

1864 Vilayet Nizamnamesiyle vilayet olan Bosna, Sırp isyanları sırasında toprak kaybetmiş ve her biri özel vilayetler olan Bosna ve Hersek vilayetleri meydana gelmiştir. Bundan sonra yeni kaymakamlıklara ayrılan bu vilayetlerde vilayet meclisleri, laik mahkemeler, livalar oluşturulmuştur.

Eserin büyük bir kısmını oluşturan ikinci bölümde ise Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatında yüzyıllar boyunca yaşanan değişim Hazim Şabanoviç tarafından kaleme alınmıştır. Bu bölümde Bosna'daki Osmanlı idari teşkilatı ilk döneminden başlatılıp sancaklar, nahiyeler, beylerbeyliğinin oluşturulması

anlatılmaktadır. Böylece Balkanlar'daki Osmanlı idari teşkilatı Bosna ekseninde her yönüyle anlatılmaya çalışılmıştır. Bosna Eyaleti, kazalar, nahiyeler, sancaklar arasındaki yönetsel ilişkiler çerçevesinde en büyük yerel yönetimden en küçüğüne kadar ele alınmıştır. Bu süreçte eyaletin sınırlarının belirlenmesinde Müslüman sayısının önemli bir faktör olduğundan bahsedilmektedir.

Burada verilen bilgilerden hareketle Bosna Eyaleti'nin idari teşkilatının da Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer eyaletleriyle benzer bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Merkezden atanan beylerbeyinin eyalet hiyerarşisindeki yeri ve önemi “Padişahın sonra en büyük ve en geniş yetkilere sahip kişi” şeklinde ifade edilmektedir. Bazen vezir rütbesinde olan paşa unvanına sahip, padişahın eyaletteki temsilcisi olan bu kişilerin askeri teşkilatında başında olduğu kaydedilmektedir. Bu cümleden de anlaşılacağı üzere Bosna idari teşkilatından bahseden yazarın Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlardaki diğer idari teşkilatlarını da anlamamamıza yardımcı olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Bosna Eyaleti'nin yüzyıllar boyunca sınırlarında meydana gelen değişiklikler, sancak sayılarının yaşanan herhangi bir büyük savaş ya da devletlerarasında yapılan antlaşmalarla artıp azaldığı ve nüfusun da buna paralel olarak değiştiği yazarın ulaştığı resmi belgeler ışığında okuyucunun bilgisine sunulmaktadır.

Yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz “Bosanski Paşalık” adlı eserin bize göre olumlu ve olumsuz yönlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Öncelikle kitabın olumlu taraflarından bahsedecek olursak Hazim Şabanoviç, Bosanski Paşalık 'un geniş bir eyalet sınırına sahip olduğunu ve bunun herhangi bir ortaçağ Bosna Krallığı'nın topraklarından çok daha fazlasına Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası iken sahip olduğunu söylemektedir. Bu durumun farkında olan yazar Hazim Şabanoviç, Bosna Eyaleti'nin önemine ve özelliklerine bu kitapta derinlemesine ve detaylı bir anlatımla yer vermiştir. Yine yayınlandığı yılda bu konuyu ele alan ilk eserlerden olması kitabın değerini bir kat daha artırmaktadır. Bosna Eyaleti'ne dair eski ve yanlış düşünceler de yazarın kullandığı belgeler, yerli ve yabancı kaynaklarla deliller ortaya koyularak düzeltilmeye çalışılmıştır. Doğru bilgiler sunmaya çalışan yazar Hazim Şabanoviç 'in, aynı zamanda farklı görüşleri karşılaştırarak objektif ve bilimsel bir çalışma ortaya çıkarma gayesinde olduğunu da söyleyebiliriz.

Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü tarafından yapılan eserin özel bir baskısı enstitünün 1992-1995 yıllarında uğradığı yangınlar sebebiyle binlerce eserle birlikte yanmıştır. Bu sebeple bugün “Bosanski Paşalık” kitabı sadece yazarın şahsi kütüphanesinde ve nadir birkaç kütüphanede bulunmaktadır. Ulaşılması zor olduğu için kitabın önemi bir kat daha artmış olmaktadır.

Kitabın olumsuz yönlerine değinecek olursak yoğun ve detaylı bilgilere sahip olması eserin okunmasını güçleştirmektedir. Her satır ve sayfadaki yeni bilgiler dikkatli bir okuma ihtiyacı doğurmaktadır.

Her asırda değişikliğe uğrayan sancak ve nahiyelerdeki bu durum harita ve tablolara yer verilmeden kuru bir şekilde anlatıldığı için okuyucunun yaşanan değişiklikleri anlamasını zorlaştırmaktadır. Kitabın olası yeni baskılarında harita ve tablolara yer verilmesi faydalı olacaktır.

Sonuç olarak ‘‘Bosanski Paşaluk’’, Osmanlı idaresindeki Balkanlar ve bilhassa Bosna tarihine ilgili olan kişilerin okuması gereken bir eserdir. Ancak bir kez daha bu önemli kitabın Türkçede hala bir tercümesi olmadığını hatırlatmak gerekir.